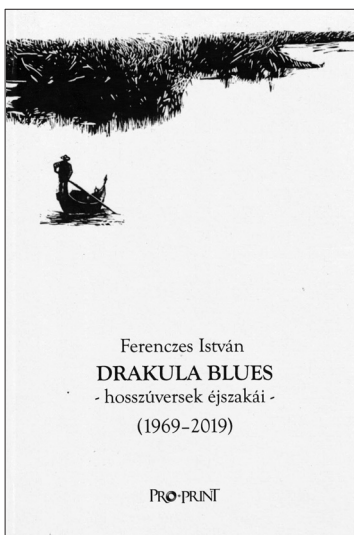

Hegedűs Imre János
TETEMREHÍVÁS – SZÉKELY MÓDRA

Csokonai Vitéz Mihály, ocsúdva révületéből, így kiáltott fel: „...melly széles a poétai mező...” (Értekezés az epepeárról) Ferenczes István „hosszúverseit”¹ olvasva, azt érezzük, nemcsak széles, hanem végtelen ez a mező: parttalan.

Az időszakasz sem rövid, amit a kötet felölel, fél évszázad, 1969 és 2019 között született írásait kerekítette egybe.

Az első fejtörést a műfaji megszorítás okozza: hosszúversek.

Az egyértelmű, hogy a verset, különösen a Ferenczes-féle verset nem singgel mérik, a sorok száma mellékes, de lélegzetelállítóak az alábukások a nyelv rejtelmeibe, megszámolhatatlanok a stílusrétegek, szédítőek a vibráló stílusbravúrok, a legedzettebb olvasót is próbára teszik a képzettársítások, a szómágia hol szédítő magasságokba röpít, hol a kénköves pokol szádát nyitogatja...

Igen, csak a fenti szélsőséges kinyilatkoztatásokkal lehet megközelíteni ezt a lírát.

A továbbiakban ujjbegyre szedve, aprólékos gonddal kell fölfejtteni Ferenczes lét- és világertelmezéseit, népért síró búját, baját, gondját, de örömét, jó kedélyét is, szorosán kell a nyomában lépkedni, ha meg akarjuk ismerni a székely észjárást, a konokságot, a csakazértis attitűdöt, a dacot, a kujonságot, a makacs élni akarást, a tiszta értelmet és a zsigerekből jövő, öntudatlan ösztönöket.

A lét és a világ Ferenczes István számára a Székelyföld. A székely nép, a székely nemzet. S jól van ez így. Ha útszélére dobta, ha

1 Ferenczes István: *Drakula Blues – hosszúversek éjszakái – (1969-2019)*. Csíkszereda, 2021, Pro-Print Könyvkiadó.

szakadéka sodorta ezt a jobb sorsra érdemes nemzettestet a történelem, akkor – ár ellen úszva, jégzajlásban – jön a megfoghatatlan és végtelen térből egy Hang, klasszikusunk figyelmeztetett egykoron erre a Hangra: „*Őrzők, vigyázzatok a strázsán, / Az Élet él, és élni akar.*” (Ady)

Erre figyel Ferenczes, de nem szemlélődve, az ő kenyere nem a virrasztás. Gyűjt, halmoz, takar, villáz, gereblyél, fődél alá hordja a székely észjárás alkotta szavakat, fordulatokat, ész- és nyelv-villanásokat, szó szerint betartja a székely próféta, Tamási Áron receptjét: az író arra való, hogy „*mindent behordjon eszével Erdély csüreibe.*”

De nemcsak arra kell figyelni, mit csinál, hanem arra, hogy csinálja ezt? Milyen hőfokon izzik a nyelv, amikor versbe szövi a szavait?

Azt már tudja a gyakorlott olvasó, hogy ezer arca van Ferenczes Istvánnak.

Üdítő ájer, pezsegő borvíz a legelső „hosszúvers”, a *Szaggatott litánia*. Bűn lenne prózába laposítani ezt a pergő prozodiát, ezt a zenélő nyelvet, ezt a magyaros ritmus-szimfóniát, idézni kell belőle: „*A zsákjaim, / kékcsíkos zsákjaim, / len volt a mejjékje, / kender az öltője, / hóharmathulláskor, / kikerics-nyíláskor / kint a csűrben szöttem.*”

Székely öregasszony mondja a magáét, úgy mondja, hogy visszhangzik az elmúlt ezer év. Székely az asszony, ez igaz, de a tárgyak, a fogalmak, a szavak beletalálnak az összmagyarság eszmerendszerébe, kiszakíthatatlanok, gyökéreztesek, s hozzák, hordozzák azt az európai kultúrát, amely megmentett minket a kipusztulástól: a keresztény hitet, a katolikus liturgiát: „*könyörögi érettünk, / mondj egy miatyánkot.*”

S milyen természetesen lép át abba a világba, amelyben a kedves, a könnyein keresztül is mosolygó, a mókát jajpanasszal vegyítő hűség-szimbólum áll a strázsán: Mikes Kelemen.

Hét hosszúverset hoz *Rodostó* főcím alatt, s ebben benne van prózairodalmunk első jeles képviselőjének élete, sorsa, benne van a kor, Rákóczi kora, de benne van Ferenczes kora is, akkora az áthallás, olyan sok az allúzió, s – ez nyilván nem maradhat ki – benne van az ember értékadó, karátokat termő tulajdonsága: a hűség.

Minden vers elé mottót választ a Leveleskönyvből, ezek nyomán követheti az olvasó a bujdosók életének eseményeit 1720 és 1758 között.

Természetesen nem ez a lényeg, az adatokat megtaláljuk a lexikonokban is, Ferenczes úgy lesz szellemtársa Zágon szülöttének, hogy

átemeli őt a XX. századba, akkor lesznek bajvivó társak, amikor a régi, nehéz korok után még vészesebb idők telepedtek rá Erdélyre, a Székelyföldre.

A versciklus első szava: *Reménykedünk*.

És az utolsó sorokkal a nyelvemléket, a *Halotti Beszédet* parafrázálja: „*Isa pur es chomuv uogmuc*”.

A két pólus között a szabadságharcok népének, a magyarságnak a sorsa. S mivel szabadságharcaink rendre elbuktak, paradoxonok nélkül ezt nem lehet megfogalmazni: „*Kiszolgáltatottan / leszünk mi erősek / kudarcainkban is / hatalmasok*”.

Egyértelmű, hogy eszmény ez, sőt álom, nem jellemző a nemzet minden tagjára, de arra való a költő, hogy ígét hirdessen, a kitartás, a megmaradás fontos ígését: Súly alatt a pálma.

Ellágyuló szívvel olvassuk a tökéletesre csiszolt sorokat, ritmusfutamokat a – szerelemről. Igen, a tündér-szerelem arca is megvillant a rodostói bujdosó előtt, Kőszegi Zsuzsi lehetett volna Mikes Kelemen illő, igaz társa, de... A többit tudjuk irodalomtörténetből. Zsuzsi nem a nincstelen kamarásnak, hanem az öreg, de gazdag főúrnak, a megözvegyült Bercsényi generálisnak nyújtotta a kezét. Emiatt: „*A szerelem sem menthet meg / a hontalanságtól*”.

Tartalmaiban igencsak magvas a következő hosszúvers, nevezhetnők változatosságai, ritmusváltásai miatt ciklusnak is: *Ki virággal megverett*. Ha szabad sarkítani, a kötet virágoskert, virágos rét, lírai növénytan. Hihetetlen és megdöbbenő Ferenczes jártassága a botanikában, de semmiképpen sem öncélú ez a növény- és virágözön. Itt találkozunk először a kötetben olyan meghökkentő, többletjelentést hordozó szóösszetételekkel, amelyek később dominánsakká válnak: „*lator imolák*”, „*bérenc labodák*”, „*demagóg szulák*”, „*gyásztárnics*”. Együtt az egész: „*fájvirág*”. S ismétli variálva, változtatva, módosítva az *Ómagyar Mária-siralom* híres alliterációit: „*világnak világa, / virágnak virága*”.

S jó fül, tájékozottság kell ahhoz, hogy 56 forradalmát ki tudjuk hámozni a hosszúversből, a kiskorú Palocsay Zsigmondot börtönbe zárták szervezkedés hamis vádjával, az ő apja nemesítette „*a világ legszebb rózsáit*”. Diktatúrában született a mű, Ferenczes mégis nyíltan szól a lázadásról: „*Barátaim / nem tudom, emlékeztek-e még / azokra a rózsákra / azokra a sötétvörös lázadásokra / melyek ott nyíltak /*

diákkorunkban Kolozsváron / a Mátyás-szobor / s a Szent Mihály-templom / közötti gyepen...”

Az 1982 és 1984 között írt *Hó hull örök vadászmezőkre* „hosszúvers” olvasásakor érezzük, hogy megérintette Ferenczes Istvánt a posztmodern. Ha nem posztmodern, akkor az avantgárd. Képverset szerkeszt, téglalapba helyez be szövegrészeket, különleges a sortördelés, szabálytalan a szótagolás.

Miért? Miért?

A költőtárs, az életmű kiváló ismerője, Lovétei Lázár László jegyzi meg az utószóban: „*Ferenczes vízióiban... pusztító szél söpört végig...*” Igen, a pusztítás, a pusztulás, Erdély nagy romlása és a világa. Itt, ebben a lírafolyamban tételes a megfogalmazás: „*épülnek romok a romokból / bordélyok a templomokból*”.

Modelleket keresett a világirodalomban Ferenczes, Cooper, Karl May regényekből ismert szereplők, Sólyomszem, az utolsó mohikán, Old Shatterhand... Nem öncélú a világirodalmi kaland. Ismét beleütközünk a megdöbbentő szóösszetételekbe, hisz az indiántörténetek népi társról szólnak, amelyet nemcsak az angol, francia gyarmatosítók gyakoroltak, hanem: „*Herr von Adolf Visszarionovics Codreanu*” is.

Magvas, terjedelmes tanulmányt lehetne írni, csak ezen a nyomon elindulva!

És amiképpen az előző ciklusban a virágokkal, itt a kutyaismeretekkel rukkolt elő Ferenczes, természetesen nem az öncélúság hajtja, hajtóvadászatokhoz kutyafalkákra van szükség.

Az olvasó lapoz a könyvben, keresi a határmezsgyét, keresi a cezúrát, mikor lép át hosszúverseivel szerzőnk a diktatúrából a viszonylagos szabadság világába.

Két poéma keletkezési dátuma jelzi, még nagy a fojtás: *Mint aláaknázott váróteremben (1983)* és *Mögötte lobognak a táncház csodái (1987)*.

A formára, a nyelvre, a stílusra érdemes figyelni. Szójátékok, szózuhatagok, a romlást jelző szócsonkítások, betűcserék, csapongás, kalandozás, a világirodalom és a magyar költészet foszlányai... És megjelenik a szó-kentaur, a csonkítások miatt keletkező, riasztó, rémisztő nyelvi elem: „*apartHeil*”, „*járdaszűz*”, „*visszaámítás*”, „*kétségbejtoérnýós*”, „*ármánytábla*”, „*önharckép*” stb.

Lehet egy szóval, egy fogalommal válaszolni a „miért” kérdésre? Igen. Lehet. XX. század. Ez volt a XX. század. Ilyen volt. Ezt látta Szilágyi Domokos is, Ferenczes költőtársa, sorstársa, bajtársa, szellemi rokona. S a sikoltást, a tiltakozó üvöltést csak így tudták megfogalmazni. Talán. Mert legnagyobb bűn a belemagyarázás. A költő titkait nem szabad utolsó gyöngyszemig kiborítani a képzeletbeli kosárból.

Mit írt Adyról József Attila?

„*A televény titokzatos honában izgat tovább, / nem nyugszik, nem feled.*” Ez a költő. Ilyen a költő. Élétében-holtában lázad, irritál, nyugtalanít, ébreszt. De az élet sója is. Kovász, mely nélkül mindennapi kenyerünk keletlen és keserű lesz.

A befagyott világ felborulása, a rendszerváltás, változás minden művész életében, munkálkodásában nyomot hagyott. Hatalmas remények támadtak, elnyomott népek, nemzetek ébredtek.

Az erdélyi magyarság virágvasárnapja rövid ideig tartott. Pontosan a márciusi fekete vasárnapig, 1990. március 19-ig. Tudjuk, mi történt Marosvásárhelyen.

A boszorkány eljövetele hosszúvers végén az 1995-ös dátum áll. Tehát már nem gúzsba kötve, nem a cenzúra kalodájában írta.

Nem érzünk felszusszanást. Nincs megkönnyebbülés. Tudomásul veszi az olvasó, hogy eddig sem (csak) a cenzúra határozta meg Ferenczes lírájának a milyenségét. Bukott a bolsevista rendszer, maradt a miazmás kor, a század iszonyata. Már nem a „*Reménykedünk*” szó a nyitány, hanem: „*tűz pusztít / víz szaggat / gyehegnás ég emészt*”. És ez nem változik. A kötet utolsó futamáig ez a sikoly csapódik az égre. Edvard Munch *Sikolyát* viszi át a „*poétai mezőre*”.

Téves és hibás lenne Ferenczes István költészetét a politika nyomvonalán követni. Vakvágányra jutnánk. Sokkal gazdagabb az eszmerendszere, sokkal szövédményesebb a formakészlete annál, hogy be lehetne szűkíteni a világbirodalmak ásta dekungokba.

Tudja, olyan sérülések érték az emberiséget, amelyekből aligha tud kigyógyulni. Csak egy-két szó-kentaurt kell idézni *A boszorkány eljöveteléből*, s azonnal látjuk, tudjuk ezt: „*auschwitzágoták / gulágjudítok / hirosimaculáták*”.

A globális értékelés, jellemzés sem jelent nagyolást, felületességet. A hátralévő négy hosszúversről (*Didergés, Minerálnájá pesznyá, Drakula Blues, Déda*) – helyszüke miatt – csak összeggéssel lehet szólni. Marad

ezekben is a hihetetlenül gazdag nyelv, a nyelvjárás, a szakralitás, az archaikus jelleg, a balladai sűrítés, szaggatottság, a homály, a népi imádságok naiv áhítata, de a gondolati, a nyelvi szöttesben benne van továbbra is a groteszk, az abszurd, a nyelvi nonszensz, az irónia, a kétely.

Talán a kötet címadós hosszúversét kell még kicsit közelebről megvizsgálni: *Drakula Blues*.

A románság történelmét és legendavilágát kell megközelíteni, mivel a történelem együttélésre kényszerítette Erdélyben a két népet.

Sok, nagyon sok függ attól, ismerjük-e a monda- és legendavilágát, az ugyanis beépült az identitásba.

Nincs vége-hossza a történészek vitájának, de a líra célja más. A líra a balladából ismert, az oltár előtt és oltár mögött felnövekvő fehér vagy piros liliomszál, akik az oltár fölött összeölelkeznek.

Ennyire elvont, ennyire áttételes a lírai „magyarázat”.

Egy derék ír prózamester, Bram Stoker 1897-ben írt egy vámpír regényt, főszereplőjének modellje Vlad Țepeș, Karóbahúzó Vlad, havasalföldi fejedelem lehetett.

Rege, monda, legenda keletkezett, nem ok nélkül, a híres román történelmi személy valóban előszeretettel húzatta karóba ellenségeit, néha saját bojárjait.

Adva van tehát egy dús fantáziával megáldott nyugati író, egy kegyetlenkedéseiről elhíresült, középkori román fejedelem, és adva van egy nép, egy nemzet, amely Trianon után formálja, írja újra történelmét. Olyan eszmei, ál-tudományos gubanc keletkezett ebből, amit vizsgálni kell, amivel – messzemenően humánusan – de foglalkozni kell.

Ferenczes fantáziájával félelmetes gondolati tereket száguld be, Byron, Madách, Teller Ede neve bukkan fel, a főszereplő Blaskó Béla (Lugosi), a Drakulát alakító bűvész, hipnotizőr, mindezt csak azért, hogy eljusson a lényegig: „*vasgárdista szimpatizáns / a huszadik század igazi Drakulájának / a Kárpátok Géniusának / Ceaușescunak kebelbarátja*”.

Tenyerebe hajtja sajtó fejét az olvasó, eszméletlen fogalomtorlódás, korok, századok hegyomlása, és mérgező növények kivirágzása a történelem szemétdombján: farkasalma, bürök, fekete hunyor, maszlag, nadragulya...

Ha költészettől kaptuk a vírust, költészetben találjuk meg az ellenszert, a szérumot is, ami ez esetben a leegyszerűsített, lecsupaszított igazság. Nagy Gáspár hangja hallatszik a „poétai mező” kellős közepéből: „és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!”

Ezt teszi, ezt tette Ferenczes István, ezért nem nyomasztó a tengernyi bajt, kint görgető költészete.

Az illusztrátor, a borítóterv készítője, Siklódy Ferenc képzőművész kritikustól érdemelne esszé tanulmányt.

Torony, 2020